

Загальний контекст

Україна сьогодні переживає часи однієї з найбільших трансформацій у своїй історії, що спричинено не спровокованою війною російської федерації, яку вона розпочала в 2014 році і досягла загальнодержавного масштабу в 2022 році. Масштаб війни є найбільшим в Європі з часів Другої світової, а специфіка дуже відрізняється від усіх попередніх воєн у світі. Неодноразово під час війни ставалися цілеспрямовані атаки проти об'єктів культурної спадщини з метою їх знищення (музей українського філософа Григорія Сковороди, в с.Сковородинівка, Музей Шухевича у м.Львові, масовані розкрадання музеїв на півдні України, інші факти). Це ілюструє, що українська культура і культурна спадщина є ціллю цієї війни. Такий стан речей виводить питання її збереження на новий рівень. Українська культура є самобутнім фрагментом європейської культури, і збереження повної палітри європейської історії неможливе без України.

Втрата кожного з історичних об'єктів веде до втрати історії пов'язаної з ним, а також достовірності фактів. Мета проєкту є збереження та переосмислення культурної спадщини України. Для цього обрано одне з найбільш вразливих міст і об'єкт який зазнав серйозних пошкоджень - маєток Павлова, початку 19 ст., що розташований в історичному центрі міста Харкова.

Історичний, економічний та соціальний контекст

Місто Харків і Харківський регіон є особливою частиною України. Місто, географічно, знаходиться майже на самій околиці країни , однак тут завжди формувалися ключові українські ідеї і відбувався істотний вплив на розвиток української культури. В XVIIст. ця територія називалася Диким Полем, не через те, що тут не було населення, а через те, що вона перебувала у стані політичної невизначеності. Це було пограниччя між Кримсько-татарським ханством, Річчю посполитою і Російською імперією. В той час сюди переїжджали люди авантюрного характеру в пошуках можливостей і тікаючи від проблем. Майже на два століття на Слобожанщині була встановлена зона пільгового податкового режиму, люди селилися в “слободах” -поселеннях звільнених від “панщини” та податків, що в подальшому визначило назву і , головне, дух регіону- Слобожанщина. Це територія, яка тривалий час була пограниччям без жорсткого управління, де жили люди, що мали право на власне підприємництво і значну свободу дій, в порівнянні з навколишніми територіями. Саме тут народжується українська філософія вольнодумства, в XVII ст. на Слобожанщині вільно живе і мандрує пішки Григорій Сковорода - барочний філософ, який першим говорить про свободу та щастя людини, про право на її самовизначення, як основні цінності.

Такі властивості території спричиняють значну кількість виняткових подій в наступні періоди. Однією з ключових було заснування першого в Україні Університету, як авантюрної ініціативи науковця, підприємця та громадського діяча Василя Каразіна за підтримки представниками місцевого бізнесу.

Ця подія змінила весь регіон , адже вона встановила міст між Харковом та Європою. До викладання в Університеті була запрошена європейська, зокрема німецька, професура, що підштовхнуло культурний та економічний обмін і, врешті, технологічний та гуманітарний розвиток.

Наступною ключовою подією стало прокладання залізниці в ХІХст., що сприяло перетворенню Харкова на один з найбільших індустріальних центрів імперії, а разом із тим, на активне зростання якості та доступності освіти всіх рівнів. В свою чергу збільшення концентрації освічених людей призвело не лише до розвитку науки, а й до подальших суспільних змін, зокрема формування ідеї незалежної Української Народної Республіки. І це є феноменальним, адже Харків був містом в Україні, найбільш наближеним до імперії, де впливи імперії були найсильнішими, але саме тут народжується рух за незалежну державу, про що говорить все той самий дух свободи, з часів заснування міста.

В подальші роки більшовики, розуміючи всі ризики, прикладають усіх зусиль для контролю за територію, перетворюють Харків на столицю української республіки. Що, не дивлячись на задум, спричиняє наступну хвилю розвитку і провокує інтелектуальний та культурний вибух. Сюди звідусіль тягнуться письменники і митці, в Харкові з великою силою розквітає українська культура, що, звісно, є дуже шкідливим радянському режиму. І після короткого періоду творчої свободи в 1930-і роки тут розгортають з небувалою силою терор проти інтелігенції, який дістане назву “розстріляне відродження”, фізично знищується квіт культурної інтелегенції, а згодом розгортається етнічний геноцид- голодомор, який охопить майже всю територію лівобережної України, але завдасть одних з найтяжчих втрат саме тут. Столиця переїжджає до Києва, проте вдале логістичне розташування і значний інтелектуальний капітал території змушує партійну еліту інвестувати в Харків. Місто в ХХст. стає одним з найбільших наукових та індустріальних центрів радянського союзу. Друга світова нещадно руйнує місто, однак повоєнна відбудова відновлює його, що в значній мірі зберігає розвиткові ресурси території і інтелектуальний потенціал. Навіть в період радянського застою в Харкові залишається місце авантюризму, з чим пов'язана історія виникнення харківського метро, яке мало б бути лише в столицях республік. З настанням незалежності соціальні процеси розморожуються, нового дихання отримує культура і економіка, Харків розкривається як великий культурний, торговельний, підприємницький і освітній центр, а на початку ХХІ ст.- і як ІТ столиця України. Проте російська війна зупиняє усі процеси, знищує існуючі драйвери розвитку: обривається логістика і торгівля- місто стає тупиковим, через безпеку унеможлиблюється освіта та промисловість. І сьогодні місто затамувавши свій потенціал шукає свою нову ідентичність та своє майбутнє. Про що яскраво свідчить повернення 1.2 млн населення до російського кордону під вогневу небезпеку.

Будь яке нове будівництво або реновація має зважати на ці соціальні, економічні та історичні фактори, адже місто потребує серйозних перетворень, які можуть підштовхнути його розвиток і дозволять зберегти його унікальну самобутню культури, як територію історичного пограниччя європейської культури.

Містобудівна ситуація

Маєток родини Павлових розташовується в історичному ареалі міста Харкова на вулиці Полтавський шлях 13. Історична назва району- Залопанська Слобода (слобода, що розташовувалася за річкою Лопань, відносно Харківської фортеці). Слобода виникає в ХVІІ столітті, а з ХVІІІст. після масштабної реконструкції отримує регулярне планування.

Район простягнувся вздовж історичної дороги на Полтаву і Київ- Полтавський шлях, яка зараз залишається важливою транспортною магістраллю міста. Район знаходиться між центром міста та залізничним вокзалом, який виникає у другій половині XIXст.. В XVIII ст. Залопанська слобода переважно забудовується міськими садибами та маєтками місцевих еліт та чиновників. Згодом, з розвитком залізниці та Благівіщенського ринку-мануфактурами та дрібними підприємствами. Пізніше тут будуються прибуткові будинки, але в цілому район зберігає історичний характер, поверховість та парцеляцію забудови, за виключенням окремих дисонуючих новобудов. В межах Залопані розташовано декілька вертикальних історичних акцентів - доміант, представлених Благівіщенським собором, каланчею пожежної частини , та Свято Дмитрівським собором, який зараз відновлюється. Також присутні локальні доміанти - готель Москва, Полтавський шлях,14 та прибутковий будинок Буркевича, Полтавський шлях 1. Залопань знаходиться в низині і збереження характеру забудови важливе для збереження виразного силуету міста.

Маєток Павлових разом із небагатьма іншими об'єктами, є представниками у стилі Класицизм, що є цінним для міста, з точки зору збереження різностильової палітри міської забудови. Переважна більшість забудови в районі зведена в XIX ст - початку XXст. виконані у стилі еклектика, романтизм або модерн.

На сьогодні Полтавський шлях є центральною транспортною артерією району- вона є автомобільно трамвайною вулицею. В місці розташування маєтку вулиця утворює просторий шостикутний сквер, який сформувався на місці старого озера XVIII, яке згодом було висушене.

В цілому стан збереження історичної забудови незадовільний, внаслідок регулярних ракетних атак історичні будинки району системно зазнають негативних впливів і деформацій, через що в них утворюються тріщини та інші пошкодження.

Соціальне життя.

Район початку вулиці Полтавський шлях, де розташовується об'єкт на сьогодні є зоною центру міста з помірною соціальною активністю. Разом із тим на майдані навколо маєтку Павлових розташовані:

- в сусідній будівлі по вул.Полтавський шлях 11 адміністрація Новобоварського району (адміністративного району Харкова в якому знаходиться об'єкт) та центр надання адміністративних послуг району
- на протилежному боці вулиці, в будівлі за адресою Полтавський шлях 16 - Театр Юного глядача
- в будівлі Полтавський шлях 18- управління поліції
- будинки Полтавський шлях 20, 22 , 24, 17- житлові багатоквартирні будинки
- полтавський шлях 9, 15- адміністративно-офісні будівлі

На початку вулиці полтавський шлях в кінці 2025 року відкрито першу в Харкові пішохідну вулицю, яка має потенціал для розвитку. Окремо обговорюється питання реконструкції вулиці Полтавський шлях , для покращення умов життя мешканців, збереження культурної спадщини, покращення безпеки дорожнього руху та озеленення. Вулиця має високий потенціал до пішого туризму адже наближена до центру, до центральних набережних, парку "Стрілка"- місця міської рекреації, а також має збережене історичне середовище.

Об'єкт

Будівля маєтку була зведена у 1832 р. за проєктом архітектора Андрія Тона для Єгора Павлова, онука купця Ісаї Павлова. Родина Павлових була поважними місцевими купцями, про що свідчить місце розташування маєтку та його габарити. Родина тримала торговельні ряди на ТОрговому майдані (нині носить назву на честь родини-Павлівський майдан). До складу садиби також входили сад, дерев'яний і кам'яні флігелі, каретний сарай, конюшня, кухня, погріб та лідник.

На початок ХХІст маєток представляє собою двоповерхову будівлю складної у плані форми. Складався з основної П-подібної частини і більш пізніх двоповерхових прибудов з північного сходу і з заходу.

Історична частина будівлі зведена у стилі класицизм і має симетричну композицію. Головний фасад орієнтований на сквер по вул.Полтавський шлях, його вінчає портик, що складався з чотирьох колон коринфського ордеру. Портик домінує в композиції по висоті і виступає за межі основної площини фасаду. Перший поверх будівлі оздоблений рустом, вікна мають декоративні ширинки та ліпні замкові камені. В межах портику фасад між вікнами прикрашений пілястрами, які на другому поверсі також прикрашені капітелями коринфського ордеру. На другому поверсі в межах портику розташовувався балкон з кованими решітками. Вікна другого поверху прикрашені ліпною лиштвою та сандриками, над вікнами другого поверху, по вісі вікон, розташовуються ліпні композиції з медальйонами по центру і барельєфами змій, що розповзаються в обидва боки від медальйонів. Перший поверх від другого відокремлювався виступаючим фризом. В лівій частині північного фасаду розміщується одноповерхова прибудова, в якій зараз розміщується головний вхід, та арка проїзду у двір, ця частина, як і основна частина будівлі прикрашені рустом. Арка візду прикрашена двома пішаками по флангах. Західний фасад має аналогічне головному фасаду членування і розміщення вікон, до нього в південній частині примикає прибудова. Прибудова зі східної сторони виступає за межі автентичного східного фасаду і закриває його частину, оздоблення прибудови як і південно-західної частині позбавлене декоративного оздоблення і зі сходу та півдня не містить штукатурки.

Внутрішнє автентичне оздоблення приміщень не збереглося, місцями залишалися ліпні карнизи і падури, а також збереглася конструкція сходів з кованою огорожею.

Будівля використовувалася як маєток до початку ХХст., згодом була адаптована під готель "ХАСТ".

Згодом в 1914р - готель "Епштейн"

Пошкодження

Будівля зазнала прямого ракетного удару, російською ракетою "Іскандер" 6 липня 2022 року. Внаслідок цього відбулася часткова руйнація центральної частини будівлі. Зруйновано основну частину центрального фасаду включно з портиком. Відбулася руйнація колон портику, зовнішніх стін північного фасаду, перекриттів першого і другого поверхів, даху в центральній і північній частині, внутрішніх перегородок. Цегляні будівлі того періоду додатково підсилювалися металевим обв'язочним поясом жорсткості на рівні перекриттів першого і другого поверхів, та з'єднання колон портика з основною частиною будівлі, ці конструкції внаслідок влучання ракети розірвалися що призвело до порушення загальної жорсткості конструкцій. Зруйновані колони портика разом із армуючими кованими стрижнями. Зруйнована і втрачена дерев'яна конструкція перекриття портика. Утворилися структурні тріщини в зовнішніх і внутрішніх несучих стінах. Деформовано покриття вцілої частини покрівлі через, що відбувається протікання і замокання усіх приміщень.

Внаслідок Ракетного удару і впливу вибухової хвилі відбулося структурне пошкодження усіх елементів оздоблення. Сталася руйнація колон портика, внаслідок чого зруйновані ліпні капітелі, карниз, ліпне оздоблення вікон. Відбулася руйнація заповнення віконних і дверних проємів. Пошкоджене оздоблення усіх фасадів. Стався обвал внутрішнього оздоблення в усіх приміщеннях, зруйновані ліпні карнизи і декоративні елементи, зруйновано штукатурне оздоблення стін. Внаслідок обвалу конструкцій балкону сталося пошкодження і деформація кованих решіток балкону.

Загалом будівля знаходиться в аварійному стані, внаслідок атаки відбувся обвал близько 30% конструкцій, пошкодження конструкцій оцінюється понад 70%. Після атаки на будівлю, відбувався контрольований розбір завалів, були зібрані фрагменти ліпнини які дозволять відтворити їх початковий вигляд.

Конкурсні задачі

1. Необхідно запропонувати програму відновлення пошкодженої будівлі, з дотримання вимог європейського законодавства по відношенню до об'єктів культурної спадщини. Будівля має офіційний статус пам'ятки культурної спадщини і охороняється законом. Це означає, що не зважаючи на пошкодження, всі автентичні елементи будівлі охороняються та не можуть бути знесені, без належного наукового обґрунтування. Однак втрачені частини будівлі можуть бути переосмислені і загалом втрачений об'єм будівлі - є предметом обговорень . В рамках проекту важливо зберегти історичну пам'ять місця, масштаб і основні параметри забудови, для збереження історичного середовища вул.Полтавський шлях та самотнього характеру простору.
2. Пошук ефективного функціонального наповнення будівлі. Паралельною, не менш важливою задачею, є інтеграція будівлі в сучасне культурне, соціальне та економічне життя міста, перетворення об'єкта на центр соціального тяжіння та створення імпульсу для розвитку району. Враховуючи потенціал району, наближеність до пішохідної та рекреаційної зон міста пропонується адаптація будівлі під ефективну публічну функцію з активним використанням міського простору навколо неї, створення умов для пожвавлення соціальних процесів, створення умов для комфортного і безпечного перебування людей на вулиці. Слід враховувати соціальну ситуацію, що склалася, та максимально використовувати потенціал території.
3. Окремою задачею є Ревалоризація території навколо об'єкту, включно зі сквером та фоновою історичною забудовою, а також внутрішньо-дворовими просторами.